

COMPARATIVE AND TYPOLOGICAL LINGUISTICSDOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-039-1-69>**РИТУАЛІСТИЧНА ТЕОРІЯ МІФУ У СУЧАСНІЙ НАУЦІ:
ВИТОКИ, РОЗВИТОК, ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ****Вятчаніна С. В.***старший викладач кафедри української та іноземних мов
Національний університет фізичного виховання і спорту України***Назаренко Н. Г.***старший викладач кафедри української та іноземних мов
Національний університет фізичного виховання і спорту України
м. Київ, Україна*

На сьогодні загальновизнаною серед фахівців є думка про те, що становлення та розвиток науки про ритуал дозволяє вибрати багато повчального у тому, що було вже про нього сказано. До середини XIX ст. ані все зростаючий матеріал про ритуал серед носіїв «чужих» традицій (у тому числі й архаїчних – «дикунських»), ані загальна цікавість до теми, ані навіть поява ритуальних описів самих по собі не призвели до формування науки про нього, і в цьому плані вивчення ритуалу досить відставало від дослідження інших прошарків людської культури (мови, міфів тощо).

Книга Е.Тейлора про первісну культуру («Primitive Culture», 1871), що вийшла одночасно із «Походженням людини», стала першим досвідом нового напрямку ритуальних досліджень, поклавши початок еволюційній антропології. Як свого роду внутрішня відповідь на ідеї Дарвіна, ця праця була гаряче підтримана великим натуралістом (пор. його відомий лист до Тейлора) і, у свою чергу, викликала появу цілої групи робіт, від яких веде початок окремий науковий напрям – ритуально-еволюційний (Дж.Фрезер, Ленг та ін.) [1]. Заслуга цього напрямку – у самому виборі ритуалу та розумінні його як одного з ключових явищ людської культури, еволюція якого у певному розгляді зістається з еволюцією біологічних видів. Вибір ритуалу був виправданий і з іншого боку: він звертався до витоків, до початку, коли «культурне» ще не втратило зв'язків із «природним», а отже й зберігло вихідну, «життєбудівну» функцію.

Інтерес до витоків у еволюційному ритуалізмі не був суто академічним. У його основі було прагнення зрозуміти природу феномена, окреслити ситуацію, відповіддю на яку стала поява ритуалу, встановити довгий та складний, ба навіть вельми заплутаний ланцюг, що пов'язує ритуал із його далекими теперішніми відбитками. Пов'язуючи у своїх дослідках минуле й теперішнє, «дикунське» й «культурне», багате на зміст та пусте щодо нього, еволюціоністи неминуче мали прийти до методики, яка і досі посідає важливе місце у роботах на цю тему і яка розкривається у взаємному доповненні та перевірці даних двох різних сфер – архаїчних ритуалів і результатів польових етнографічних експедицій. Завдяки подібній методиці вдалося розкрити деякі неявні або ж парадоксальні типи ритуалів, що відповідають типам архаїчної свідомості. У працях вчених цього напряму формується теза про пріоритет ритуалу над міфом, і незалежно від кінцевого вирішення цього питання (якщо воно взагалі можливе) вона, безперечно, не лише доцільна, а й дуже плідна як виявлення нової і «сильної» наукової стратагеми. Протилежний варіант тези (пріоритет міфа над ритуалом) викликав би численні ускладнення, і сама ідея міфо-ритуального зв'язку була б похованою під справедливими сумнівами.

Ідея пріоритету ритуалу над міфом була в подальшому не лише підхопленою наступною генерацією «еволюціоністів», що належали до так званої «кембридзької школи», натхненням якої виступили розвідки Дж. Фрезера; ця ідея також отримала додаткові аргументи на свою користь у працях, основним завданням яких була демонстрація ритуального походження різних культурних прошарків – міфології, релігії, філософії, драми, вербальної творчості (включаючи художню літературу), мистецтв, ігр тощо (пор. роботи Дж. Харрісон, Г. Меррея, Ф. М. Корнфорда) – або обґрунтування тези про далекоглядну залученість усього людського життя в добре організовану систему ритуалів, що контролюють співвіднесення соціальних статусів індивідуума, перш за все за допомогою окремих *rites de passage* (А. ван Геннеп) [6].

Отже, починаючи із середини 20-х років ХХ століття, міфопоетична наука відчутно збагатилася значним розширенням матеріалу (як у плані етнокультурних традицій – давньосхідні, римська, давньогрецька та ін., так і по жанрах і видах мистецтва), що був проаналізований *sub specie* його ритуального походження.

Як результат таких досліджень були досить чітко й доказово сформульовані два кола ідей:

- ритуал як колиска людської культури у вигляді її «знань», «вмінь», «мистецтв»;
- первинність та визначальність ритуалу.

Ці постулати розвивалися перш за все англійськими вченими (С. Х. Хуком, Л. Регланом, Е. О. Джеймсом), але у багатьох випадках до них приєднувалися, частіше із певними застереженнями, представники інших національних шкіл з вивчення ритуалу. Важливо при цьому, що провідна роль ритуалів підкреслювалась і тими дослідниками, які формально не належали до числа ритуалістів. Зазначимо, зокрема, що на Заході була маловідомою «Історична поетика» О. Веселовського [3], у якій зокрема, ритуальні народно-обрядові ігри розглядалися як джерело та синкретичний корінь усіх родів поезії.

Засновником ритуалізму ХХ ст. справедливо вважають фольклориста Джеймса Джорджа Фрезера, який проаналізував значний клас міфів культового походження, тісно пов'язаних із календарними циклами. Фрезер вийшов із англійської антропологічної школи Е. Тейлора і, власне, дотримувався теорії пережитків. Великий вплив Фрезера на науку про міф обумовлений не лише тезою про первинність ритуалу, але й – що більш важливо – дослідженнями (зіібраними головним чином у праці «Золота гілка») міфів і календарних культів «помираючих» та «воскресаючих» (точніше – тих, що відроджуються, повертаються) богів, що являють собою архаїчні паралелі до сюжету Нового Заповіту і християнської містеріальної обрядовості.

Іншою – не менш вагомою – науковою опорою міфо-ритуалістичної школи слугували праці та ідеї Джейн Харрісон. На думку дослідниці, словесні частини обрядів, що й є міфом, завжди мають, користуючись термінами граматики, бажаний або наказовий (тобто нереальні) способи. Але з часом, коли люди забували значення ритуалів, вони намагалися його віднайти безпосередньо в самому вербальному міфі, поступово змінюючи останній на оповідну прозу та все частіше вживаючи дійсний (реальний) спосіб. Такі оповіді називаються етіологічними міфами (the aetiological myths), і Харрісон чітко відмежовувала подібні форми від «істинних міфів» (the true myths), які є послідовною узгодженістю слів та історій, що акомпанують обрядові (вона навіть хотіла вживати слово «міф» виключно щодо таких узгодженостей).

Таким чином, ритуалістична концепція міфа вперше репрезентувала його як форму буття, що включає цілісну практичну реальність і визначає підстави людських спільнот. Ця реальність та ці підстави були описані через більш чи менш систематичний зв'язок правил поведінки, які належать до звичаїв приватного або суспільного життя, соціального порядку, природи, до способу життя взагалі. В якості прообразу і зразка таких правил, що панують у міфологічному світі, був запропонований ритуал.

Звичайно, як і будь-який науковий напрям, ритуалізм мав прибічників, які доводили його до крайнощів. Такі однобічні висновки з приводу міфо-ритуального співвідношення були згодом піддані справедливій критиці та переглянуті у дусі їх взаємодії, ба навіть ідентичності, але сама думка про непорушний зв'язок ритуалу з міфом стала від цього ще більш аргументованою та дала початок багатьом сучасним науковим дослідженням (див., наприклад, [2], [5] та інші).

Література:

1. Архаический ритуал в фольклорных и раннелитературных памятниках / Отв. ред. Е. С. Новик. М.: Наука, 1988. 336 с.
2. Базылев В. Н. Язык – ритуал – миф: Пособие по курсу. М.: Изд-во Моск. гос. лингв. ун-та, 1994. 227 с.
3. Веселовский А. Н. Историческая поэтика. М.: Высш. шк., 1989. 406 с.
4. Евзлин М. Космогония и ритуал / Предисл. В. Н. Топорова. М.: Радикс, 1993. 344 с.
5. Ритуально-міфологічний підхід до інтерпретації літературного тексту: Збірник наукових праць. К.: Ін-т системних досліджень освіти, 1995. 248 с.
6. Fontenrose Joseph. The Ritual Theory of Myth. University of California Press, 1966. 78 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-039-1-70>

ЕВОЛЮЦІЯ КАТЕГОРІЇ ЧИСЛА ІМЕННИКІВ В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Іваницька Ю. В.

*кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри німецької філології
факультету романо-германської філології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Вступ. Граматична категорія числа пройшла тривалий шлях розвитку, перш ніж з'явилася в мовах у сучасному вигляді. Очевидно, що її зародження ґрунтується на особливостях існуючого з давніх часів